

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 126 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
Tojirov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	

NODAVLAT UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABNING FAOLIYATI SAMARADORLIGINI ANIQLASHDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH

Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Qo'qon davlat pedagogika instituti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nodavlat ta'lim tashkilotlari faoliyati samaradorligini aniqlashning inovatsion usullari o'rganiladi hamda uning xorijiy mamlakatlarda amaliy namunalari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim tashkilotlari, loyiha, investitsion faoliyat, model, Porter kuchlari, raqobatchilarning strategik guruhlar xaritasi, STEP(PEST) tahlili, SWOT tahlil.

Abstract: In this article, innovative methods of determining the effectiveness of the activities of non-governmental educational organizations are studied and its practical examples in foreign countries are thoroughly analyzed.

Key words: non-governmental educational organizations, project, investment activity, model, Porter's forces, map of strategic groups of competitors, STEP (PEST) analysis, SWOT analysis.

Аннотация: В данной статье изучаются инновационные методы определения эффективности деятельности негосударственных образовательных организаций, а также подробно анализируются их практические примеры в зарубежных странах.

Ключевые слова: неправительственные образовательные организации, проект, инвестиционная деятельность, модель, силы Портера, карта стратегических групп конкурентов, STEP (PEST)-анализ, SWOT-анализ.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish maqsadida sohani rivojlantirish yo'llari va shakllarini aniqlash, samarali yechim topishda innovatsion usullaridan foydalanilmoqda. Respublikamizda oliy ta'lim tizimini zamonaviy talablar darajasiga olib chiqish yo'nalishida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ishlardan biri ta'lim xizmatlarini jadal sur'atlar bilan rivojlantirish va jahon oliy ta'lim tizimiga, shu jumladan, mamlakatimiz ta'lim tizimiga ham yangidan-yangi, talab darajasidagi raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga qaratishdan iboratdir.

Rivojlangan mamlakatlarni nodavlat ta'lim xizmatlari, jumladan, Yevropa mamlakatlaridan Germaniya, Buyuk Britaniya va Osiyo mamlakatlaridan Xitoy, Singapur, Janubiy Koreya, Yaponiya tizimi turlicha tashkil etilgan bo'lsa-da, ulardagi o'quv, o'quv uslubiy ishlari tashkil etilishi ham o'zlarini turlicha ijobiy tomonlari bilan ajralib turadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nodavlat ta'lim muassasalarini boshqarishni xususiyatlari, xorijiy tajribalar va ularni O'zbekistonga tatbiq etishni rivojlantirish va bu sohadagi muammolarning tub asoslari, fundamental qoidalari O'zbekiston Respublikasi Rrezidenti Sh.M. Mirziyoyev asarlarida har tomonlama chuqur yoritib berilgan [2].

Prezidentimiz yoshlar bilimiga, nodavlat ta'lim xizmatlari sifatiga e'tibor berar ekan: "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch imkoniyatlarini safarbar etamiz"¹, – deya ta'kidlaydi.

Ta'limning xizmat xususiyatlari, ta'lim xizmatlariga oid ilmiy tadqiqotlar, nodavlat ta'lim xizmatlarining menejment va marketing masalalari, Ye.V.Burdenko [7], Sh.M.Aliyev [6] va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Ta'lim xizmatlariga oid tizimli tadqiqotlar Altbach P.G., Kelly G.P. [3] kabi xorijiy olimlar va mamlakatimiz olimlaridan M.Q.Pardayevning [10] ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan.

1 Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-Toshkent: O'zbekiston, 2016. 14- bet.

Shunga qaramay, hozirgi sharoitda zamonaviy boshqaruv yondashuvlari asosida nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktablari boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalari, ta'limda samarali boshqaruvni tashkil etish yo'nalishlari, ta'lim muassasalarida boshqaruv usul va uslublari takomillashtirish keng tahlil qilinmagan va bu esa mazkur izlanishlarni yo'nalishini belgilashda asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O'rganish jarayonida mavzu bo'yicha statistik ma'lumotlar va nazariyalarni o'rganishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nodavlat ta'lim tashkilotlari kabi innovatsion loyihalarni amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligini baholash modelini yaratish tahdidlarni o'z vaqtida aniqlash imkonini beradi. Xavfni tashqi yoki ichki sharoitlar ta'sirida moddiy va nomoddiy yo'qotishlarning mumkin bo'lgan xavfi sifatida aniqlash mumkin. Asosiy xavflarga nodavlat tashkilotning faoliyatidagi xavflarga iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy kabi xavflarga ajratish mumkin.

Samaradorligini baholash modelini yaratishning birinchi bosqichi ta'limda "Xususiy maktab" innovatsion loyihalarni amalga oshirish samaradorligini to'liq aks ettiruvchi baholash mezonlarini aniqlashdan iborat.

Mazkur adabiyotlarni tahlil qilish asosida ta'lim tizimida innovatsion loyihalarni amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligini baholashning to'rtta integral ko'rsatkichini aniqlashimiz mumkin (1-jadvalda keltirilgan).

1-jadval: Ta'limda innovatsion loyihalarni amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligini baholash ko'rsatkichlari ^[9]

Ko'rsatkichlar	Tarkibi
Investitsion jozibadorligi	Sof joriy qiymat, ichki daromad darajasi, rentabellik darajasi va boshqalar.
Tijoratlashtirish potentsiali	Murakkab yillik o'sish sur'ati, bozorda rejalashtirilgan mahsulot ulushi (xususiy maktablar soni), loyihani amalga oshirishdan manfaatdor tomonlarning mavjudligi va potentsial talab
Marketing	Tashkilotni reklama qilish, kommunikativ kanallari, ta'lim xizmatlari rejasi, marketing investitsiyalari rentabelligi baholash
Birlik (Unit) iqtisodiyoti	Mijozlarni chaqirish narxi, mijozning qadri, Xizmatlarni tannarxi, mijoz daromadi

Jadvalda investitsion jozibadorlik guruhi loyihaga investitsiyalarning daromadlilik va diskontlangan daromadlarni potentsial ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.

Bitta mijozni jalb qilish xarajatlarini umumiy baholash uchun miqdorning mijozlar soniga xarajatlar nisbatiga ko'ra aniqlanadi. Ta'lim xizmatlarini taklif qilinishi uzoq muddatli bo'lganligi sababli, mijoz bilan bir yil va undan ortiq bo'lgan vaqt uchun shartnoma tuziladi va xizmat ko'rsatishning bir necha yillik to'lov qiymati hisoblanadi.

Ushbu jadvalda keltirilgan analitik usullar, bizning fikrimizcha, ta'lim muassasalarida qabul qilinadigan eng samarali innovatsion tahlil usullarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi. Nodavlat ta'lim muassasalari faoliyatida boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchilarning axborot ehtiyojlariga qarab tahlilning har xil turlari va turlaridan foydalanish mumkin (2-jadval).

2-jadval: Nodavlat ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan analitik tahlil turlarining tasnifi ^[4]

Xususiyati	Tahlil turi	Ta'lim muassasalarida mavjudligi
Takroriyligi bo'yicha	Davriy: yillik, yarim yillik, choraklik, oylik, o'n kunlik, kunlik, smenali, davriy bo'lmagan tahlil: bir martalik	Yillik har doim, qolganlari ta'lim dasturiga, tashqi muhit ta'siriga bog'liq
Hal qilinayotgan vazifalar ko'lami bo'yicha	Istiqbolli, operativ, ekspress-tahlil, yakuniy	Istiqbolli - maqsadlar, uzoq muddatli prognozlar samaradorligini baholash, shu jumladan ilg'or ta'lim kontsepsiyasini amalga oshirish, operativ - ta'lim va iqtisodiy ishlarning holatini baholash, ekspress- tahlil - ta'lim muassasasining moliyaviy farovonligi va rivojlanish dinamikasi bo'yicha operativ baho olish. Umuman olganda ta'lim muassasasi faoliyatini baholash maqsadida o'quv yili natijalariga ko'ra yakuniy.

Ko'lami bo'yicha hal qilinadigan vazifalar	Ichki va tashqi	Ichki - kadrlar tayyorlashni tashkil etish, o'quv muassasalarining tuzilishi, jihozlari, resurslari, ta'lim xizmatlari sifati va boshqalarni baholash. Raqobat siyosatini tanlash uchun tashqi, ta'lim xizmatlari bozorini segmentatsiyalash va boshqalar.
Tahlil hajmi bo'yicha	Umimiy, tanlanma, hududiy, tematik	Barcha turlari mavjud. To'liq qismi ta'lim muassasasi faoliyati to'g'risida, qolganlari hozirgi paytda uning alohida tomonlari va qiziqishlari haqida to'liq ma'lumot beradi.
Obyektni o'rganish usullari bo'yicha	Har tomonlama, sifatli, miqdoriy, qiyosiy, dispersiya. O'zaro ta'sir, matritsa, model, korrelyatsiya, teskari aloqa, omil	Barcha turlari tahlil maqsadiga qarab mavjud
Tadqiqotning mavzu yo'nalishlari bo'yicha	Moliyaviy, menejment, innovatsiyalar, ishlab chiqarish yoki operatsion.	Barcha turlari o'ziga xosdir

Tahlilning barcha turlari, oxir-oqibat, bir-biri bilan kesishadi va ularni amalga oshirish usullarida aks etadi. Analitik usullarni ko'rib chiqish, tadqiqotchi S.Urazovning fikricha, ta'lim muassasalarida qabul qilinadigan uchta eng samarali innovatsion tahlil usullarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi: 5 Porter kuchlari, raqobatchilarning strategik guruhlar xaritasi, STEP(PEST) tahlili ^[4].

Ta'lim muassasasining faoliyati uning nazorati doirasidan tashqarida bo'lgan va uning faoliyatiga ta'sir etadigan tashqi muhitni tahlil qilishdan boshlanadi. Tashqi muhitni tahlil qilishni shartli ravishda mikromuhit va makro muhitni tahliliga bo'lish mumkin. Ushbu model 1979-yilda mashhur iqtisodchi Maykl Porter tomonidan tasvirlangan. U tashkilotning unumdorligi va raqobatbardoshligini tahlil qilish va kelajakda ham ushbu ko'rsatkichlarni yuqori darajada ushlab turish imkonini beradigan to'liq model hisoblanadi ^[4].

Maykl Porter ushbu modelni yaratganida, bozorda har bir mahsulotning raqobatbardoshligini belgilaydigan besh xil kuch mavjudligini aytgan:

- xaridorlar ma'lum bir segmentda savdolashish qobiliyatiga ega;
- korxonalarni xomashyo yetkazib berishga ta'sir qiluvchi yetkazib beruvchining savdolashish qobiliyati;
- raqobatni kuchaytirish uchun bozorga yangi ishtirokchilarning kirishi tahdidi;
- pul o'rnini bosuvchi mahsulotlarning qimmatligi xavfi;
- tanlangan bozordagi raqobat darajasi.

Ta'lim muassasasi mikromuhitini tahlil qilish, bu ta'lim yoki mehnat bozorida katta o'zgarishlar yuz bergan taqdirda har yili yoki bir martalik amalga oshiriladigan hayotiy faoliyatdir. Ta'lim muassasasining tashqi ishbi-larmonlik aloqalarining eng yaqin sohasini tashkil etuvchi mikro muhitni tahlil qilishdan maqsad uning ta'lim tizimidagi raqobatbardoshligi va mavqeyini baholashdir. Ushbu tahlilda Porterning 5 ta kuch modeli va matritsali tahlil-raqobatchilarning strategik guruhlar xaritasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Amaliyotdan ko'rinib turibdiki, Porterning 5 ta kuchlari modeli ta'lim tizimidagi ta'lim muassasasining haqiqiy mavqeyi va uning jozibadorligi to'g'risida to'liq tasavvur ega bo'lish imkonini beradi. Yangi raqobatchilar paydo bo'lish xavfini baholashda ta'lim xizmatlari bozoriga kirishning murakkabligi va qulayligi hisobga olinadi.

Matritsali tahlilni ta'lim muassasalarida qo'llash imkoniyatlarini ko'rib chiqamiz. Matritsa tahlili - raqobatchilarning strategik guruhlar xaritasi, ta'lim muassasalari ta'lim xizmatlari bozorida qanday raqobatbardosh pozitsiyalarga ega ekanligini baholashga imkon beradi. Qo'shimcha ta'lim muassasalari ta'lim berishini hisobga olsak o'quvchilarning turli yosh toifalari va turli sohalaridagi xizmatlari, keyinchalik raqobatchilarning strategik guruhlar nafaqat ta'lim muassasasining o'zi, balki ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari uchun ham tuzilishi kerak. Mahalliy ommaviy axborot vositalarini ko'rib chiqish orqali bir xil yo'nalishlarda xizmat ko'rsatuvchi Internet-resurslar, ta'lim muassasalari va boshqa yuridik shaxslar aniqlanadi, shundan so'ng olingan ma'lumotlar ta'lim muassasalari va ta'lim xizmatlari tomonidan guruhlariga bo'linishi va o'z raqobatchilari haqida haqiqiy tasavvurga ega bo'lishi mumkin.

Tashqi makro muhitni o'rganish uchun tashqi omillarni kompleks ijtimoiy (Social), texnologik (Technological), iqtisodiy (Economic), siyosiy(Political) tahlil asosida amalga oshiriladigan STEP modelini yoki uni PEST-tahlil deyish maqsadga muvofiqdir.

PEST tahlili atrof-muhit omillarining ta'sirini hisobga olgan holda uzoq muddatli (3 yildan 10 yilgacha) rejalashtirish uchun marketing vositasidir ^[11].

PEST tahlili ko'p jihatdan SWOT tahliliga o'xshaydi – jadval tuzilib, unda biz omillar va ularning biznesga ta'sirini ko'rsatamiz, olingan ma'lumotlardan tashkilot strategiyasini ishlab chiqish uchun foydalanamiz. Ammo farqli tomoni - SWOT tahlili tashqi ("Imkoniyatlar" va "Tahdidlar") va ichki ("Kuchli va zaif tomonlar") omillarni o'rganadi, PEST tahlili esa faqat tashqi omillarga asoslanadi [12].

N.Golivcovaning "Strategik menejment" nomli o'quv-amaliy qo'llanmasida PEST-tahlili texnikasi ta'lim muassasasiga potentsial tahdidlar va yangi imkoniyatlarni aniqlash uchun atrofdagi makromuhitning eng muhim omillari holatini baholash va ularning rivojlanishini bashorat qilish imkoniyatini berilishi berilgan va tahlilni amalga oshirish yo'llari hamda bosqichlari amaliy jihatdan ochib berilgan [8].

Bular:

Birinchi bosqich – uzoq muddatli (3-5 yil) bo'lib, unda ta'lim xizmatlari bozorida ta'lim muassasasi faoliyati va daromadi bo'yicha ta'sir qilishi mumkin bo'lgan omillar ro'yxatini tuzish. Ushbu omillarni 4 guruhga ajratilgan: siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy va texnologik.

Ikkinchi bosqich – har bir omilning ta'sirining kuchini aniqlash.

Uchinchi bosqich – omil o'zgarishi ehtimolini baholash.

To'rtinchi bosqich – har bir omilning haqiqiy ahamiyatini hisoblash.

Haqiqiy ahamiyat tashkilotning tashqi muhitdagi o'zgarishlar omiliga qanchalik e'tibor berishi va uni nazorat qilishi kerakligini baholashga imkon beradi va ushbu omilning tashkilotga ta'sir qilish kuchiga qarab hisoblangan omilning o'zgarishi ehtimoli sifatida hisoblanadi.

Bizning fikrimizcha, ta'sir qilishi mumkin bo'lgan omillar va STEP(PEST) tahlili jarayonida ko'rib chiqilgan, biz uni 3-jadvalda keltirib o'tdik.

3-jadval: STEP(PEST) tahlilida ko'rib chiqilgan ta'sirlar [4]

Siyosiy	Iqtisodiy
Amaldagi qonunchilik va qonunchilikdagi rejalashtirilgan o'zgarishlar. Moliyalashtirish, grantlar va tashabbuslar. Hokimiyatning barcha darajalaridagi saylovlar. Ekologik muammolar va boshqalar.	Iqtisodiy vaziyat va tendentsiyalar. Inflyatsiya darajasi. Soliq. Samaralitalab va iste'molchilar ehtiyojlari. Asosiy tashqi xarajatlar (energiya, transport, xom ashyo va butlovchi qismlar, aloqa) va boshqalar.
Ijtimoiy	Texnologik
Demografiya. Asosiy qadriyatlar. Hayot tarzi tendentsiyalari. Brend, ta'lim muassasasining obro'si, foydalanilgan texnologiya qiyofasi. Iste'molchilarning fikrlari va munosabatlari. Reklama va jamoatchilik bilan aloqalar va boshqalar.	Ilmiy-texnika taraqqiyotini tezlashtirish. Yangi texnologiyalarni o'zgartirish va moslashtirish. Axborot va aloqa, internetning ta'siri. Texnologiyalar, litsenziyalash, patentlardan foydalanish. Intellectual mulk muammolari va boshqalar.

STEP tahlili natijalari umumlashtirilib, shu asosda nodavlat ta'lim muassasasi faoliyati uchun tashqi muhitdagi o'zgarishlarning aniqlangan tendentsiyalari baholanadi. Shunday qilib, bizning fikrimizcha, STEP tahlilini muntazam ravishda va to'rtta omil guruhidan biri ta'sirida keskin o'zgarish yuz berganda, bu tashqi muhit muammolari strategiyasini ishlab chiqishga imkon beradi [5].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ko'rib turganimizdek, ushbu innovatsion tahlil usullari ta'lim muassasasining ichki muhitini (boshqaruv tizimi, o'qitish uslublari, kadrlar, iqtisodiy va moliyaviy faoliyat) tashkil etuvchi omillarni hamda ta'lim muassasasining tashqi makro va mikro muhitini (iste'molchilar, raqobatchilar, sheriklar, jamoatchilik fikri) baholash va bashorat qilishga imkon beradi. O'z vaqtida o'tkazilgan tahlil o'quv muassasasiga imkoniyatlardan to'liq foydalanishga, tahdidlarni va ularning oqibatlarini yumshatishga yoki ularni imkoniyatlarga aylantirishga imkon beradi.

Shunday qilib, bizning fikrimizcha, nodavlat ta'lim muassasasi faoliyati va rivojlanish istiqbollari tahlil qilish asosida, imkoniyatlar va tahdidlarni baholash, kuchli va zaif tomonlarni aniqlash usullaridan foydalanib, Porterning 5 ta kuchidan, raqobatchilarning strategik guruhlari xaritasidan, STEP(PEST) tahlilidan foydalanish yuqori samaradorlik keltiradi.

Muntazam ravishda olib boriladigan tashqi tahlil ta'lim muassasasi faoliyatiga u yoki bu darajada ta'sir qilishi mumkin bo'lgan o'zgarishlar belgilarini aniqlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-Toshkent: O'zbekiston, 2016. 14- bet.
2. Altbach P.G., Kelly G.P. New Approaches to Comparative Education. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2006. 228 p.
3. S.Urazov. Nodavlat ta'lim muassasalari faoliyati samaradorligini oshirishda tahlilning innovasion usullaridan amaliy foydalanish //Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.2021. VOLUME 1. 543-549 b Strategik boshqaruv vositalari. Portnering 5 ta kuch tahlili: misol/Marketing bo'yicha maslahatlar 2024 <https://uz>
4. Urokboyevich T. S. Turizmning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi ahamiyati //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. 4. – С. 1128-1132.
5. Алиев Ш.М. Рынок образовательных услуг и вопросы его регулирования : Дис... канд. экон. наук. – М.: РЭА, 2012.
6. Бурденко Е.В. Рынок образовательных услуг в трансформируемой экономике:Дис...канд. экон. наук. – М.: РЭА, 2014.
7. Голицова Н.Н. Стратегический менеджмент: учебно-практическое пособие/ВШТЭ СПбГУПТД – СПб., 2016. – 49 с.
8. Грачева М.В., Ляпина С.Ю. Анализ и управление рисками инновационной деятельности // Инновации. 2006. № 1 (88). С. 38–47.
9. M.Q.Pardayev "Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyotining ayrim muammolari" monografiya. – Toshkent-2014 yil, 20 bet.
10. Портер Майкл Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Бук, 2005. – 454 с.
11. Л. Санамян. PEST-анализ – что это, перечень факторов. SWOT и PEST: в чем сходство и отличие анализов <https://otzyvmarketing.ru>
12. Umarovna, Radjabova Gavhar. Features Of The Market Of Educational Services And The Problem Of Interaction Of Higher Educational Institutions With Employers.// E Conference Zone. 2022.
13. Umarovna, Rajabova Gavkhar. Conceptual Foundations For Improving The Organizational And Economic Mechanism Of The University Management System. // International Journal of Early Childhood Special Education 14.8 (2022).
14. Umarovna, Radjabova Gavkhar. Increasing The Competitiveness Of Universities In The Market Of Educational Services.// Open Access Repository 9.11 (2022): 269-273.
15. Umarovna, Rajabova Gavkhar. Improving The Performance Management Of The Higher Education System In The Republic Of Uzbekistan. // Open Access Repository 8.11 (2022): 81-86.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

